

מהות ושינוי בתופעת המלחמה

כוחות ניו-זילנדיים בדרכם להצטרף לכוחות הלוחמים באירופה, במלחמת העולם הראשונה

כוחות ארה"ב באפגניסטן | "כאיזה מוכן המלחמות המודרניות הן חדשות? האם טבע המלחמה השתנה, או שאולי למלחמות המודרניות יש אותם המאפיינים המשותפים לכל המלחמות בעבר וכהווה?... אם נשתמש בהכנות של קלאוזביץ בנוגע לתופעת המלחמה, האם הצורות של המלחמה הן חדשות, אבל טבעה זהה?"

ד"ר יעל ברהמס
חוקרת במרכז דדו

על פי אחת הגישות בחקר המלחמות, למלחמה - בדומה לתופעות הטבעיות בעולם - יש מהות, דהיינו, יש לה מאפיינים שהכרחיים לקיומה, והמאפיינים האלה הם נצחיים ובלתי משתנים. אולם על פי גישה מנוגדת, תופעת המלחמה נעדרת מהות קבועה, דהיינו, שום מאפיין של המלחמה אינו הכרחי לקיומה ואינו נצחי ובלתי משתנה. הסוגיה הזאת מרתקת, אבל מקבלי ההחלטות צריכים לשאול את עצמם שאלות שונות לגמרי

מבוא

בשנים האחרונות התפרסמה ספרות ענפה על השינוי בטבע המלחמה.¹ מרבית הפרסומים האלה התמקדו בשאלה האם תופעת המלחמה השתנתה במהלך ההיסטוריה, ואם כן, במה שונות המלחמות כיום ממלחמות העבר.

בחינה מקרוב של חקר המלחמות מצביעה על קיומן של גישות שונות² בנוגע לשינויים שחלו באופיין של המלחמות בנות זמננו בהשוואה למלחמות העבר. מרבית החוקרים אומנם מסכימים שתופעת המלחמה עברה שינויים, אולם ניתן לשאול עד כמה השינויים האלה הם במהות התופעה הנחקרת. כמה מהחוקרים מבחינים באופן מפורש בין "טבע" לבין "מאפיינים" או בין "מלחמה" לבין "לוחמה" כדי לטעון שמאפייני הלוחמה נמצאים בהשתנות מתמדת בעוד שטבע המלחמה, בהיותו מהותי ולכן הכרחי לקיומה, הוא קבוע ונצחי.³ אחרים טוענים שהשינויים בתופעת המלחמה השפיעו על טבעה,⁴ ויש אף הסבורים כי השינויים היסודיים שהתחוללו בה הם בבחינת מהפכה פרדיגמטית.⁵

במבוא לספרם של דיוסטין ואנגסטרום שואל אנגסטרום:⁶ "באיזה מובן המלחמות המודרניות הן חדשות? האם טבע המלחמה השתנה, או שאולי למלחמות המודרניות יש אותם המאפיינים המשותפים לכל המלחמות בעבר ובהווה?... אם נשתמש בהבחנות של קלאוזוויץ בנוגע לתופעת המלחמה, האם הצורות של המלחמה הן חדשות, אבל טבעה זהה?"

השאלה הזאת עומדת במרכזו של המאמר הזה. בהמשך אציג באופן כללי את שתי הגישות הפילוסופיות העיקריות העוסקות במהותן של התופעות בעולם - הגישה המהותנית והגישה האנטי-מהותנית.⁷ לאחר מכן אתמקד בתופעת המלחמה ובאופן שבו היא נתפסת על פי שתי הגישות האלה. לבסוף אדון באופן ביקורתי בתרומתן של כל אחת מהגישות להבנת תופעת המלחמה ואטען כי משום שלא ניתן להכריע ביניהן באופן אמפירי, יש לבחור ביניהן על בסיס שיקולים פרגמטיים. עוד אטען כי על אף תרומתה החשובה של הגישה המהותנית, הרי הגישה האנטי-מהותנית רלוונטית יותר לתפקודם האפקטיבי של צבאות במציאות משתנה.

מהותנות ואנטי-מהותנות

בבסיס התזה המוצעת במאמר הזה עומדת ההבחנה המקובלת בפילוסופיה בין מהותנות לבין אנטי-מהותנות.

מהותנות היא ההשקפה שלפיה לכל תופעה⁸ בעולם יש מאפיינים (או תכונות) הכרחיים לקיומה המגדירים אם היא שייכת לסוג מסוים של תופעות והמבחינים בינה לבין תופעות מסוג אחר. המאפיינים האלה נחשבים למהות התופעה. לתופעות מסוג מסוים יכולים להיות גם מאפיינים אחרים, מקריים, שאינם הכרחיים לקיומן. המאפיינים האלה אינם נחשבים לחלק ממהותה של התופעה, והתופעה אינה מאבדת את זהותה אם היא חסרה אותם. מקובל לייחס את הגישה המהותנית לפילוסופיה של אפלטון ולפילוסופיה של אריסטו.

בתגובה למהותנות התפתחה ההשקפה האנטי-מהותנית שלפיה אין תכונות מסוימות שהן הכרחיות ומהותיות לקיומן של תופעות כלשהן. הפילוסוף וילארד קוויין, למשל, טען כי מספר המהויות שיש לתופעה הוא כמספר נקודות המבט שדרך ניתן להתבונן בה.⁹ כלומר, הבחירה שלנו להתבונן בתופעה בדרך מסוימת היא שגורמת לנו לייחס לה תכונות מסוימות, שהן לדעתנו הכרחיות,

מהותנות היא ההשקפה שלפיה לכל תופעה בעולם יש מאפיינים (או תכונות) הכרחיים לקיומה המגדירים אם היא שייכת לסוג מסוים של תופעות והמבחינים בינה לבין תופעות מסוג אחר

ותכונות אחרות, שהן לדעתנו מקריות. במילים אחרות: הבחירה הזאת אינה אובייקטיבית, אלא נעשית על פי שיקולים פרגמטיים וסובייקטיביים - על פי האופן שבו הם משרתים אותנו ביעילות בתקשורת האנושית וביכולת החיזוי שלנו. לכן אפשר שיתקיימו כמה מערכות תפיסות שונות (בדרך כלל אצל פרטים שונים או אצל ארגונים שונים) שמשמשות נקודות מבט שונות על המציאות, וכל אחת מהן תזהה ותגדיר באופן שונה את מהויותיהן של התופעות במציאות.

גם קרל פופר¹⁰ התנגד לגישה המהותנית וטען כי כמעט כל העוסקים במדעי הטבע זנחו את הגישה הזאת, והיא מקובלת בעיקר במדעי החברה. תומכי הגישה המהותנית במדעי החברה אומרים

מזהה שהמהות הזאת מתקיימת באירוע מסוים, היא מתייחסת לאירוע כאל מלחמה.

קולין גריי¹⁵ למשל, מאמץ גישה מהותנית לתופעת המלחמה. גריי מסכים שמאפיינים מסוימים של המלחמה השתנו, אך טוען בתוקף שמהותה של המלחמה לא השתנתה ואף לא תשתנה לעולם. לדעתו, מהותה של המלחמה היא נצחית, ואם היא תשתנה, זו כבר לא תהיה מלחמה.¹⁶

גריי מפנה את הקורא לקלאוזביץ¹⁷ שהבדיל בין מאפייני האובייקטיביים, האוניברסליים והקבועים של תופעת המלחמה לבין מאפייני הסובייקטיביים והמשתנים.¹⁸ גריי רואה במאפיינים האובייקטיביים את מהותה הקבועה של המלחמה ומקבל את הטעון שהמאפיינים הסובייקטיביים צפויים להשתנות עם השתנות ההקשרים הפוליטיים, החברתיים והתרבותיים שבהם היא מתרחשת.

גם אנטוליו אצ'ווריה סובר שלתופעת המלחמה יש מהות, אך בניגוד לגריי¹⁹ הוא טוען שהמהות הזאת משתנה. אומנם הוא מסכים עם גריי שהמאפיינים האובייקטיביים הם מהותיים ומתקיימים בכל מלחמה, אך לטענתו העוצמה של כל אחד מהם ומשקלם היחסי משתנים ממלחמה למלחמה.²⁰ אף שהשינוי הזה אינו איכותי אלא כמותי - טוען אצ'ווריה - יש לו משמעות קריטית.

בתגובה לאצ'ווריה, טוען גריי²¹ שבפועל אין ביניהם כל מחלוקת. גריי מסכים עם טענתו של אצ'ווריה בנוגע לשינוי במשקלם היחסי של המאפיינים האובייקטיביים, אך טוען - בניגוד לאצ'ווריה - ששינוי כמותי מהסוג הזה אינו שינוי במהות. כל עוד המרכיבים האובייקטיביים מתקיימים בכל מלחמה, הרי שהם מהותה הנצחית של המלחמה.

גריי ואצ'ווריה סוברים אפוא שלתופעת המלחמה יש מהות, אך חלוקים בנוגע לשאלה האם המהות הזאת משתנה. על פי הגישה המהותנית הרווחת, כפי שתוארה לעיל, צודק גריי בטענתו כי אם מהותה של תופעת המלחמה תשתנה, היא לא תהיה עוד מלחמה. את השינוי הכמותי - בעוצמה ובמשקל היחסי - שחל במאפיינים האובייקטיביים של המלחמה ניתן להסביר על פי הגישה הזאת באמצעות הטענה שמדובר בשינוי במאפיינים מקריים ולא בשינוי מהותי. כלומר, איכותם של המאפיינים האובייקטיביים היא מהותית, ולכן נצחית, ואילו עוצמתם ומשקלם היחסי הם מקריים ולכן עשויים להשתנות ממלחמה למלחמה.

ניתן אפוא להניח כי גריי ואצ'ווריה יענו באופן דומה לשאלה: "מה משפיע על קבוצת אנשים לראות באירוע מסוים מלחמה?" שניהם יאמרו כי אם מתקיימים באירוע מסוים המאפיינים האובייקטיביים של מלחמה, אזי זו מלחמה. אומנם המאפיינים האלה מופיעים בכל אירוע של מלחמה בעוצמה שונה ובמשקל יחסי שונה, אך עצם קיומם מעיד שהאירוע הוא מלחמה. עם זאת, יסכימו שניהם, אם המאפיינים האובייקטיביים וההכרחיים של המלחמה אינם מתקיימים באירוע, אזי אין לכנותו "מלחמה".

על פי הסברים רבים, המנסים לתת תשובה לשאלה מדוע פורצות מלחמות, האשם הוא בטבע האדם, ובמיוחד ביצר התוקפנות והשתלטנות שלו. על פי אותם הסברים, זהו המקור למלחמות

שהתופעות הפיזיקליות שבהן עוסק הפיזיקאי אינן משתנות באופן יחסי, ולכן הפיזיקאי אינו צריך לחשוף מהויות המציינות את הקבוע שבהן כדי שיוכל לומר עליהן היגדים קבועים. לעומת זאת, התופעות החברתיות, שבהן עוסק איש מדעי החברה, משתנות בהתאם לזמן ולמקום. למשל, מוסד הממשלה השתנה במהלך ההיסטוריה והוא שונה כיום ממדינה למדינה. לפיכך, טוען איש מדעי החברה, כדי שנוכל לזהות את הממשלה בתוך מגוון המוסדות הממשלתיים במדינות שונות ובתקופות היסטוריות שונות, עלינו להניח שיש דבר מהותי משותף הנמצא בכלן.¹¹ לטענתו של פופר, גישה מדעית מהסוג הזה תוביל את המדע הדוגל בה לקיפאון שימנע ממנו כל התקדמות.¹²

בהמשך המאמר אבחן את האופן שבו ניתן להתייחס לתופעת המלחמה על פי שתי הגישות האלה.

מהותה של תופעת המלחמה

מקובל לראות במלחמה עובדה חברתית (social fact).¹³ בניגוד לעובדות גסות (brute facts), המתקיימות בעולם ללא תלות בקיומם של בני האדם או במה שבני האדם חושבים עליהן (כגון

לפי ההשקפה האנטי-מהותנית אין תכונות מסוימות שהן הכרחיות ומהותיות לקיומן של תופעות כלשהן

העובדה שעל פסגת האוורסט יש שלג, או שלאטומים של מימן יש אלקטרון אחד), קיומן של העובדות החברתיות תלוי בקיומה של מחשבה אנושית, והן תוצר של הבניה אנושית חברתית. לפי הגישה הזאת, אירוע מסוים מקבל משמעות מסוימת לא בשל המאפיינים הפיזיקליים-חומריים שלו, אלא בשל העובדה שקבוצת אנשים מסוימת מתייחסת אליו באופן מסוים. (למשל, ערכו של שטר כסף אינו 100 שקל בשל החומרים שמהם הוא עשוי, אלא בשל העובדה שקבוצת אנשים מסוימת החליטה להעניק לו את הערך הכספי הזה). ובאופן דומה, אירוע מסוים מקבל משמעות של מלחמה לא בשל הפעולות הפיזיות שמתרחשות במסגרתו אלא בשל העובדה שקבוצה מסוימת של אנשים רואה בו מלחמה.¹⁴ אם מקבלים את המסגרת התיאורטית הזאת, ניתן לשאול: מה משפיע על קבוצת אנשים לראות באירוע מסוים מלחמה? בסעיפים הבאים אבחן את התשובות לשאלה הזאת על פי הגישה המהותנית ועל פי הגישה האנטי-מהותנית.

התשובה של הגישה המהותנית

על פי הגישה המהותנית, התשובה היא יחסית פשוטה: למלחמה, כמו לכל תופעה בעולם, יש מאפיינים מהותיים והכרחיים לקיומה. המאפיינים האלה הם נצחיים ובלתי משתנים. כאשר קבוצת אנשים

חיילים גרמנים בחזית המזרחית במלחמת העולם השנייה | בלחימה האנושית בא לידי ביטוי היצר התוקפני הביולוגי של האדם. מהבחינה הזאת הלחימה אינה כולה רצונית, אלא יש בה יסוד של דחף ספונטני

החברה למצוא בתופעות החברתיות את המהות הקבועה, הבלתי משתנה. אם תופעת המלחמה משתנה מתקופה לתקופה ומתרבות לתרבות, קשה מאוד לתת לה הסבר מדעי אוניברסלי. יהיה קל יותר לבסס תיאוריה מדעית אוניברסלית על תופעת המלחמה, אם ניתן יהיה למצוא בה את המאפיינים הקבועים והבלתי משתנים שהופכים אותה למה שהיא.

התשובה של הגישה האנטי-מהותנית

בניגוד לגישה המהותנית, הגישה האנטי-מהותנית טוענת כי כמו לכל התופעות, גם לתופעת המלחמה אין מהות. לפיכך, שום מאפיין שלה אינו הכרחי לקיומה, ולכן ההסכמה המשותפת של קבוצת אנשים שאירוע מסוים הוא מלחמה אינה יכולה לנבוע מזיהויה של מהות כלשהי באותו האירוע.

כאמור, קווין טען כי שום מאפיין של תופעה אינו באמת מהותי יותר מהמאפיינים האחרים שלה וכי כל נקודת מבט על התופעה מתייחסת למאפיין אחר של אותה התופעה כאילו היה המאפיין המהותי. כלומר, המסגרת התפיסתית שלפיה בוחנים את התופעה היא זו שקובעת אילו מאפיינים של התופעה יודגשו וייחשבו למהותיים יותר מהאחרים.

על פי הגישה הזאת, אין מסגרת תפיסתית אחת נכונה לתיאור המציאות בכלל והמציאות החברתית בפרט - מסגרת הקובעת באופן חד-משמעי את מהותן של התופעות בעולם ואת צורת החלוקה האחת והיחידה של התופעות בעולם לסוגים. במקום זאת קיימות מסגרות תפיסתיות מתחרות: כל אחת קובעת מהויות אחרות, וכל אחת מחלקת את עולם התופעות לסוגים בצורה שונה. קבוצת

והמרכיב העיקרי בטבע המלחמה.²² הצורך לספק את היצר הזה דוחף את האדם למלחמות שהן, על פי הגישה הזאת, חלק בלתי נפרד מההוויה האנושית.

היושפט הרכבי²³ מציין שהזואולוג האוסטרי קונרד לורנץ נתן למלחמה הסבר ביולוגי וטען כי תכונת התוקפנות טבועה בכל בעלי החיים ביולוגית וגנטית וכי למאבק האלים בין בעלי החיים, ובהם האדם, יש תפקיד חיובי בתהליך האבולוציה. בלחימה האנושית בא לידי ביטוי היצר התוקפני הביולוגי של האדם. מהבחינה הזאת הלחימה אינה כולה רצונית, אלא יש בה יסוד של דחף ספונטני. הרכבי גם מזכיר את טענתו של פרויד, שאת האדם מניעים דחפים אינסטינקטיביים ראשוניים - היצר המיני (ארוס) ויצר המוות וההרס (תנטוס).²⁴

בספרו "לווייתן"²⁵ טען תומס הובס שמצבו הטבעי של האדם הוא "מלחמת הכול בכול". האדם - על פי הספר הזה - הוא יצור תוקפני מטבעו משום שהוא חושש כל הזמן לקיומו ומשום שהוא שואף לצבור כוח ולספק את תשוקותיו.

על פי הגישות האלה - הרואות במלחמה תופעה הקשורה קשר ישיר לתכונות ביולוגיות מולדות של האדם - המלחמה היא תופעה טבעית כמו מים ונמרים. כמו שללא המבנה המולקולרי H_2O לא היו מים, כך ללא יצר התוקפנות שבאדם לא היו מלחמות. ואם בבסיס המלחמה עומד טבע האדם, הרי שכל עוד יש בני אדם, יהיו מלחמות, וכל עוד טבע האדם אינו משתנה, גם טבע המלחמה לא ישתנה.²⁶

פופר, כאמור, מציע הסבר אחר לנטיית מדעי החברה לדבוק בגישה המהותנית. לטענתו, התופעות החברתיות משתנות כל הזמן ותלויות תלות מוחלטת במקום ובזמן. כתוצאה מכך שואפים החוקרים במדעי

אנשים שלה מסגרת תפיסתית משותפת תתייחס קרוב לוודאי לתופעה מסוימת באותו האופן ותוכל להגיע להסכמה משותפת לאיזה סוג של דברים בעולם משתייכת התופעה הזאת. כך, למשל, תוכל קבוצת האנשים הזאת להגיע להסכמה משותפת בנוגע לשאלה האם יש לראות באירוע מסוים מלחמה או שאין לראות בו מלחמה. אם מאמצים את גישתו של קוויין, אזי המלחמה היא תופעה חברתית והיסטורית, ולכן סביר להניח שבתקופות שונות ובחברות שונות מתבוננים בה דרך מסגרות תפיסתיות שונות המייחסות לה מהויות שונות. לפי הגישה הזאת, אין לייחס לתופעת המלחמה אוסף מסוים של מאפיינים הגורמים לבני האדם לראות באירוע מסוים מלחמה. רק נקודת המבט המסוימת, שדרכה הם מתבוננים באירוע, קובעת מה מתוך סך כל מאפייני האירוע הם המאפיינים המשפיעים על התייחסותם אל האירוע כאל מלחמה (או כאל לא מלחמה). הגישה הזאת גם מסבירה את ריבוי הדעות בנוגע למאפיינים של המלחמות החדשות. כל חוקר מאמץ נקודת מבט או מסגרת תפיסתית, שדרכן הוא בוחן את תופעת המלחמה ולפיהן הוא מגדיר מהו, לדעתו,

השאלה החשובה ביותר שצריכים לשאול מקבלי החלטות צבאיים ומדיניים היא: "כיצד ניתן לנצל באופן אפקטיבי את השינויים בתופעת המלחמה כדי לנצח בעימותים הנוכחיים וכדי לקדם את האינטרסים ואת המטרות שלנו?"

המאפיין החדש והייחודי של המלחמות בהווה. למשל, מנקודת המבט של הזוג טופלר, תופעת המלחמה משתנה בעקבות גלי המהפכות - המהפכה החקלאית, המהפכה התעשייתית ומהפכת המידע. לכן על פי המסגרת התפיסתית שלהם, המידע הוא המאפיין המהותי והעיקרי של המלחמות החדשות. לעומת זאת, מנקודת המבט של אדוארד לוטוואק, למשל, תופעת המלחמה השתנתה בעקבות השינוי ביחס החברה לאבדות. לכן על פי המסגרת התפיסתית שלו, המאפיין המהותי ביותר של המלחמות החדשות הוא חוסר הסובלנות לאבדות בחברה המערבית.

מסקנות

לתופעת המלחמה, כמו לכל התופעות בעולם, ניתן אפוא להתייחס הן בגישה המהותנית והן בגישה הלא מהותנית. על פי הגישה הראשונה, לתופעת המלחמה, בדומה לתופעות הטבעיות בעולם, יש מהות, דהיינו, יש לה מאפיינים הכרחיים לקיומה, והמאפיינים האלה הם נצחיים ובלתי משתנים. על פי הגישה השנייה, תופעת המלחמה נעדרת מהות קבועה, דהיינו, שום מאפיין של המלחמה אינו הכרחי לקיומה ואינו נצחי ובלתי משתנה. הקביעה שמאפיין כזה או אחר הוא מהותי יותר מהאחרים תלויה לפיכך בנקודת המבט על התופעה. נקודות המבט האלה עצמן הן תלויות תקופה ותרבות. לפיכך, בתקופות שונות ובתרבויות שונות רואים את המלחמה באופנים

שונים ולכן גם מתארים אותה ואת מאפייניה בדרכים שונות. בפרק המסכם בספרם של דיויסטין ואנגסטרום²⁷ אומרת דיויסטין כי עדיין לא הוכרע הוויכוח בנוגע לשאלה האם טבע המלחמה השתנה באופן יסודי. דיויסטין מציעה כיוון פרגמטי להמשך המחקר: הבנה ברורה של מה חדש בתופעת המלחמה וכיצד ניתן לתרגם את ההבנה הזאת ולעשות בה שימוש בממד האופרטיבי.²⁸

בין שתי הגישות המטפיזיות המתחרות - מהותנות ואנטי-מהותנות - כלפי תופעת המלחמה לא ניתן להכריע באופן אמפירי. כל שניתר הוא לבחור - בהסכמה - באחת על פני השנייה. ברוח דבריה לעיל של דיויסטין, נראה כי הבחירה הזאת נתונה להכרעה באמצעות השאלה: איזו מהגישות האלה תסייע לצבאות להיות אפקטיביים יותר מהבחינה האסטרטגית והמבחינה האופרטיבית אל מול המציאות המשתנה?

אני מבקשת לטעון שהגישה המהותנית תשרת פחות את הצורך של הצבאות להבין את השינויים במציאות ולהתאים את עצמם אליהם. גם אם יש מהות למלחמה וגם אם נוכל, באמצעות מחקר אמפירי, לזהות ולהגדיר אותה, הרי שלארגון צבאי, הצריך להתאים את עצמו למציאות משתנה, ידיעתה של המהות הקבועה הזאת לא ממש תסייע. אינני טוענת, כמובן, שהבנת המרכיבים הפחות משתנים של המלחמה אינה חשובה כלל במסגרת הידע הצבאי - יש בוודאי משמעות להבנה שהטבע האנושי הוא מרכיב חשוב בטבע המלחמה או להבנה שהמלחמה לעולם תהיה "ממלכת איהוודאות" על אף התפתחותה של הטכנולוגיה שהביאה את הידע על שלל צורותיו להיות נגיש כל כך. אולם אני טוענת שההבנות האלה אינן מקדמות את המחקר שתכליתו שיפור האפקטיביות האסטרטגית והמבצעית של הארגון הצבאי לאור המציאות המשתנה.

לעומת זאת, יש להניח כי אם נתמקד בשינויים בתופעת המלחמה - בין אם הם מהותיים או מקריים - יוכל הצבא להבין טוב יותר את התופעה ולהתאים את עצמו כך שיתפקד בה ביתר יעילות והצלחה. אדוארד לוטוואק, למשל, מצביע על שינוי ביחסה של החברה לאבדות - שינוי שמשפיע, לדעתו, על מקבלי החלטות בדרג המדיני ובדרג הצבאי ועל האופן שבו הם בוחרים להפעיל את הכוח הצבאי. במלחמה בקוסובו ב-1999, לדוגמה, גרם המאפיין החברתי הזה, בין השאר, לכך שארה"ב וכוחות הקואליציה הפעילו נגד סלובודן מילושביץ וצבאו כוח אווירי בלבד כדי להימנע מאבדות. נראה שיחס החברה לאבדות אינו מאפיין מהותי של תופעת המלחמה, אלא מאפיין מקרי שהוא תלוי תרבות וזמן. עם זאת, חשוב שמקבלי החלטות יהיו את השינוי החברתי הזה וידונו בשאלה אם הוא צריך להשפיע על החלטותיהם בנוגע לאופן הפעלת הכוח הצבאי, ואם כן - כיצד.

סיכום

זיהוין והבנתן של נקודות המבט השונות על תופעת המלחמה יכולים לסייע להבנה טובה יותר של התופעה. אומנם כל נקודת מבט מדגישה מאפיינים אחרים של תופעת המלחמה, אך עצם ההבנה של נקודות המבט השונות, בין אם של יריבים ובין אם של שותפים, תיתן תמונה מלאה יותר של התופעה ותאפשר בחירה מושכלת ופרגמטית

המערכת לאבדות ומכנה את המלחמות כיום "מלחמות פוסט-הרואיות"; מרי קלדור מדגישה את ההיבט החברתי-כלכלי וטוענת שהמלחמות כיום, שאותן היא מכנה "מלחמות חדשות", קשורות בתופעת הגלובליזציה; תומס האמס רואה את העיקר בהיבט התודעתי וטוען ש"מלחמות הדור הרביעי" חותרות להכרעה תודעתית באמצעות שכנוע מקבלי החלטות של היריב כי לא יוכלו להשיג את מטרותיהם.

3. ראו, למשל: Colin S. Gray, **Another Bloody Century: Future Warfare**, Phoenix Press, London, 2005
4. ראו, למשל: Colin M. Fleming, "New or Old Wars? Debating a Clausewitzian Future", **The Journal of Strategic Studies**, 32/2, April 2009, pp. 213-241
5. ראו, למשל: Martin van Creveld, **The Transformation of War**, NY, Free Press, 1999; Smith, Rupert, **The Utility of Force: The Art of War in the Modern World**, Alfred A. Knopf, New York, 2007
6. Duyvesteyn, and Angstrom, **ibid.**
7. אינני מבחינה במאמר הזה בין הגישה המכונה "אנטי-מהותנית" לבין זו המכונה "לא מהותנית" ומשתמשת לסירוגין בשני המונחים האלה.
8. במונח "תופעה" או "תופעות" אני מתייחסת הן לאובייקטים או לישויות והן לאירועים המתקיימים בעולם.
9. Douglas B., Rasmussen, "Quine and Aristotelian Essentialism", **The New Scholasticism**, Vol. LVIII, 3, 1984, pp. 316-335
10. קרל פופר, **החברה הפתוחה ואויביה**, מרכז שלם, ירושלים, 2003
11. שם, עמ' 37
12. שם, עמ' 215
13. Emile Durkheim, **The Rules of the Sociological Method**, Free Press, NY, 1982
14. John R. Searle, **The Construction of Social Reality**, Alan Lane, The Penguin Press, 1995, p. 23
15. Colin S. Gray, "How Has War Changed since the End of the Cold War", **Parameters**, Spring 2005, pp. 14-26
16. **Ibid.**, p. 17
17. Carl von Clausewitz, **On War**, edited and translated Michael Howard and Peter Paret, Princeton, N.J., Princeton University Press, 1976
18. **Ibid.**, Vol. 1, Book 1, Ch. 1
19. Antulio J. Echevarria, "Clausewitz and 'How Has War Changed?'" **Parameters**, Summer 2005, pp. 138-140
20. **Ibid.**, pp. 138-139
21. **Ibid.**, pp. 139-140
22. ראו למשל את ארליך, 2008 (הערה 1). ארליך מבחין בין טבע המלחמה לבין מאפייני המלחמה. את טבע המלחמה הוא מייחס ל"גורמים האנושיים המחוללים את המלחמה ומניעים אותה" ואת מאפייני המלחמה הוא מייחס "לדרך שבה נלחמים" (שם, עמ' 5). לטענתו, כל עוד טבע האדם אינו משתנה, גם טבע המלחמה אינו משתנה, ואילו מאפייני המלחמה, המתייחסים לאופן הפעלת הכוח הצבאי, משתנים לעיתים קרובות עם השתנות התרבות והטכנולוגיה. גישתו של ארליך היא אפוא מהותנית, משום שהיא מבססת את מהותה של המלחמה על תכונות ביולוגיות טבעיות של האדם, שעל פי התפיסה המקובלת הן מהותיות, הכרחיות ובלתי משתנות.
23. יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל-אביב, 1990, עמ' 245
24. שם, עמ' 250
25. Thomas Hobbes, **Leviathan**, Penguin Classics, 1982
26. Colin S. Gray, "War - Continuity in Change, and Change in Continuity", **Parameters**, Summer 2010, pp. 5-13
27. Duyvesteyn & Angstrom, 2005
28. **Ibid.**, p. 240
29. פופר, 2003, עמ' 215

בנקודת המבט הרלוונטית יותר לסיטואציה שעימה מתמודדים. כפי שאמר קווין, בני האדם בוחרים לאמץ מסגרת תפיסתית אחת על פני אחרת לא על פי התאמתה למציאות, אלא באופן פרמטי על פי האופן שבו היא מסייעת להם להסביר ולחזות את התופעות ולבחור בדרך פעולה רלוונטית.

ובהשאלה מפופר, שטען כי "מידת הצלחתם של המדעים השונים להתקדם בכלל הייתה תלויה במידה שבה הצליחו להיפטר מהשיטה [המהותנית]",²⁹ אני מבקשת לטעון כי במקום לחתור לבירור מהותה האמיתית של תופעת המלחמה, עלינו לעקוב אחר התנהגותה במציאות משתנה. במילים אחרות, הבה נעסוק פחות בשאלות כגון "מהי מלחמה?" או "מהי מהות המלחמה?", אלא בשאלות כגון, "במה שונה מלחמה נגד ישות לא מדינית ממלחמה נגד מדינה?", "במה שונים מושגי ההכרעה והניצחון במלחמות כיום ממושגי ההכרעה והניצחון במלחמות העבר?", "כיצד משפיע השינוי ביחסה של החברה המערבית לאבדות במלחמה על האסטרטגיה הצבאית?", "כיצד משפיעה הטכנולוגיה על המלחמות של המאה ה-21?". ואולי השאלה החשובה ביותר שצריכים לשאול מקבלי החלטות צבאיים ומדיניים היא: "כיצד ניתן לנצל באופן אפקטיבי את השינויים בתופעת המלחמה כדי לנצח בעימותים הנוכחיים וכדי לקדם את האינטרסים ואת המטרות שלנו?"

הערות

1. ראו למשל: רס"ן עופר ארליך, "על טבע המלחמות", **מערכות**, 419, יוני 2008; סמואל הנטינגטון, **התנגשות הציביליזציות**, מרכז שלם, ירושלים, 2003; אדוארד לוטוואק, "מלחמה פוסט-הרואית", **מערכות**, 375-374, פברואר 2001, עמ' 4-9; אלווין והידי טופלר, **מלחמה ואנטי-מלחמה**, ספריית מעריב, תל-אביב, 1994;
- Martin Van Creveld, **The Transformation of War**, Free Press, NY, 1999; Martin Van Creveld, **The Changing Face of War: Lessons of Combat from the Marne to Iraq**, Ballantine Books, NY, 2006; Isabelle Duyvesteyn and Jan Angstrom (eds.), **Rethinking the Nature of War**, Frank Cass, London, 2005; Antulio J. Echevarria, "Clausewitz and 'How Has War Changed?'" **Parameters**, Summer 2005, pp. 138-140; Colin S. Gray, "How Has War Changed since the End of the Cold War", **Parameters**, Spring 2005, pp. 14-26; Colin S. Gray, **Another Bloody Century**, Phoenix Press, 2005; Colin S. Gray, "War - Continuity in Change, and Change in Continuity", **Parameters**, Summer 2010, pp. 5-13; Chris H. Gray, **Postmodern War: The New Politics of Conflict**, The Guilford Press, New York, 1997; Thomas X. Hammes, **The Sling and the Stone**, Zenith Press, Minnesota, 2004; Mary Kaldor, **New & Old Wars**, Stanford University Press, 2007, 2nd Edition; Douglas Kellner, "From Vietnam to the Gulf: Postmodern Wars?" in: Michael Bibby, (ed.), **The Vietnam War and Postmodernity**, University of Massachusetts, Boston, 1999; Zeev Maoz and Azar Gat (eds.), **War in a Changing World**, The University of Michigan Press, 2001; Shimon Naveh, "Asymmetric Conflict: An Operational Reflection on Hegemonic Strategies", The Eshed Group for Operational Knowledge, Tel Aviv, 2005; Rupert Smith, **The Utility of Force**, Alfred A. Knopf, NY, 2007
2. למשל, אלווין והידי טופלר מדגישים שמהפכת המידע היא המאפיין העיקרי החדש של המלחמות כיום; סמואל הנטינגטון מדגיש את ההיבט התרבותי ומגדיר את המלחמות כיום "התנגשות בין ציוויליזציות"; רופרט סמית מתמקד בהיבט הפוליטי וטוען שהמלחמות התעשייתיות בין מדינות כבר אינן קיימות, ובמקומן יש כיום "מלחמות בין אנשים"; אדוארד לוטוואק מייחס חשיבות מרכזית להיבט החברתי ובמיוחד לחוסר סובלנותה של החברה

